

Musikalisk tolkning

Då denna betraktelse är ägnad musikalisk tolkning är det på sin plats att först skärskåda själva ordet *tolkning*. Norstedts ordbok förklarar ordet *tolka* i två innebörder som kan vara relevanta för musikalisk tolkning: ”1 utläsa och i ord uttrycka (egentlig) innebörd av ngt som är uttryckt i dunkla el. mångtydiga ord el. på annat svårbegripligt sätt [...] 2 (muntligt) översätta från ett språk till ett annat [...]”*

Ofta ser man konsertaffischer som berättar någonting i stil med att ”Fjodor Fjært *tolkar* Lennon”. Detta förfaller märkligt. John Lennon har spelat in sina visor på fonogram. Det är hans egna verk och han har berättat exakt det han vill ha sagt. Är det så att Fjodor vet, mycket bättre än John Lennon själv, vad det är som Lennon egentligen vill ha sagt? Det är föga troligt och ännu mindre rimligt.

Ett mycket konkret exempel är Jennifer Warnes, som i många år, under flera turnéer, sjöng Leonard Cohens låtar tillsammans med Cohen själv. Hon visste exakt vad Cohen ville ha sagt. Ändå spelar hon själv in en skiva, *Famous Blue Raincoat*, med några av Cohens låtar, framförda på ett mycket avvikande sätt. Det vore, enligt ovanstående, orimligt att kalla detta för *tolkning*. Vad hon egentligen gör är att berätta vad hon själv känner för dessa låtar. Det är alltså inte Cohen hon tolkar, utan sig själv. Därför är tolkningsbegreppet inte relevant i Warnes fall. På samma grund kan det knappast vara relevant när det finns tillgängliga fonogram med originalartisternas egna inspelningar.

Om vi betraktar en vanlig visa, exempelvis Ulf Lundells *Öppna landskap*, så vet vi att flera av tonerna kommer något förskjutet i förhållande till pulsen. Så är det därför att låten går så. Låten går så därför att Lundell har komponerat den så. Om man vill skriva ned *Öppna landskap* i noter så skriver man inte ned alla dessa förskjutningar. Det innebär att den som aldrig har hört låten är i händerna på notbilden. Detta innebär naturligtvis ett problem. Man kan leta upp en inspelning och ta reda på vad Lundell vill säga. Man kan också göra en tolkning av notbilden för att försöka att därigenom ta reda på vad det är som Lundell egentligen vill ha sagt. Det senare ter sig lite löjligt – om det nu är en tolkning i innebörd 1 man är ute efter att göra. Innebörd 2 skulle kunna vara relevant om man betraktar olika musikaliska genrer som olika språk. I detta exempel skulle det innebära att översätta *Öppna landskap* från ”visspråket” till ”notbildsavgbildarspråket”. Så har ju gjorts med all möjlig traditionell musik av exempelvis Bela Bartok eller Hugo Alfvén. Här måste man visserligen ödmjukt böja sig och respektera allas rätt till det språk de begriper. (Det finns till och med angivet som en mänsklig rättighet.) Men – och ett väldigt stort men (så stort att det inte längre är ett ”men”) – är detta verkligen det optimala sättet att handskas med musik? Därtill kommer att tillämpningen av innebörd 1 avser sig tillämpningen av innebörd 2. I i stort sett alla sådana försök har musikens allra viktigaste kärna förkommit. Vad har man då vunnit? Och vad är det för översättning, när det viktigaste går förlorat? Det ter sig alltså svårt att försvara en regelrätt tolkning av verk som redan är inspelade av originalartisten.

I poesins värld översätter man överhuvudtaget inte. Det heter att man *tolkar*. Där existerar således endast innebörd 1. Inom alla s.k. *konstarter* handlar begreppet *tolkning* bara om innebörd 1. Förutsatt att det problematiska begreppet *konst* är relevant och att musik räknas som en *konst* är inte heller innebörd 2, som *översättning*, relevant. Detta antyder att det är grannlaga att hantera andras musik om man samtidigt har konstnärliga ambitioner.

Hittills har vi sammanfattningsvis konstaterat att tolkning av musik endast kan innebära att utläsa och uttrycka egentlig innebörd av musik som inte är inspelad av originalartisten.

Tolkningsbegrettets vanligaste miljö gäller musikaliska artefakter som endast finns i form av partitur, d.v.s. s.k. klassisk musik. Ett problem är att olika tolkningar av samma verk är så påfallande lika. Ofta är skillnaderna subtila och svåra för lekmanen att urskilja. Är det så att

notbilden är så exakt att det inte finns så mycket kvar att tolka? Eller är det så att det finns ”standardtolkningar” som de flesta ”tolkare” håller sig till? En masterclass innebär att lärlingar på ett avancerat stadium inför publik, som utgörs av likar, får sitt spel kritiserat av mästaren, som ser till att lärlingen anammar mästarens tolkning. De flesta blivande mästare deltar i sådana masterclasses och är naturligtvis starkt påverkade av mästarens förmaningar. Dessa förmaningar följer med genom karriären, och går i arv i flera generationer. Frågan är åter vad det egentligen är som tolkas. Är det partituret, eller arvet efter mästaren?

Vid en jämförelse av olika inspelningar av Bachs *Goldbergvariationer* sticker Uri Caines ut. Den skiljer sig så mycket från de övriga att alla andra framstår som nästan identiska. Utan att värdera, eller försöka utröna i vilken grad Caines tolkning uppdagar Bachs egentliga mening, kan man utan förbehåll konstatera att Caines inspelning är den allra mest självständiga. Det finns således grader av självständighet vid tolkningsarbetet, vilket bekräftar misstanken om att det ofta inte enbart är artefakten i sig som tolkas, utan i ganska stort mått även tidigare uttolkare. Detta gör det problematiskt att tillskriva någon, eller att hävda sig själv, en titel som tolkare. Och om man inte är tolkare, så blir det rimligen heller ingen tolkning, och då är ju begreppet inte ens intressant.

Vad kan vi då få ut av detta. Den mest omedelbara konsekvensen är väl att dämpa respekten för notbilden, att våga lite mer.